

УДК 336.02

Чаплигін О.В.
здобувач

Національного університету державної податкової служби України

**ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ПОСИЛЕННЯ
СТИМУЛЮЮЧОГО ВПЛИВУ ПОДАТКОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ
НА ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІ ІНВЕСТИЦІЇ В УКРАЇНІ****INSTITUTIONAL FRAMEWORK STRENGTHENING
STIMULATING EFFECT OF TAX INSTRUMENTS
FOR ENERGY EFFICIENCY INVESTMENTS IN UKRAINE****АНОТАЦІЯ**

У статті досліджено інституційну структуру, що посилює стимулюючий вплив податкових інструментів на енергоефективні інвестиції. Показано її недоліки та запропоновано шляхи вдосконалення. Зокрема, запропоновано створення Агентства регіонального розвитку та інформаційного центру, а також посилення співпраці комунальних підприємств з енергосервісними компаніями.

Ключові слова: інвестиції, енергоефективність, інституційна структура, стимулювання інвестицій, енергосервісні компанії.

АННОТАЦІЯ

В статье исследована институциональная структура, усиливающая стимулирующее влияние налоговых инструментов на энергоэффективные инвестиции. Показаны недостатки данной структуры и предложены пути ее совершенствования. В частности, предложено создать Агентство регионального развития и информационный центр, а также усилить сотрудничество коммунальных предприятий с энергосервисными компаниями.

Ключевые слова: инвестиции, энергоэффективность, институциональная структура, стимулирование инвестиций, энергосервисные компании.

ANNOTATION

The article examines institutional structure that increases stimulating effect of tax instruments on energy efficient investments. It shows imperfections of this structure and proposes ways of its improvement. In particular, the article proposes creating Agency of regional development, informational center, as well as intensifying cooperation between utility enterprises and energy service companies.

Keywords: investments, energy efficiency, institutional structure, investment incentives, energy service companies.

Постановка проблеми. Для успішної реалізації енергоефективних проектів важливою є не лише наявність фінансових організацій, які готові кредитувати дані проекти. Не менш важливою умовою є поінформованість органів місцевої влади та підприємств про можливості залучення інвестицій, а також налагодження співпраці останніх з кредиторами. Як показує практика, місцеві органи влади не мають необхідних знань та досвіду роботи з МФО для отримання грантів та кредитів, що значно звужує можливості місцевої влади залучати інвестиції в енергоефективні проекти. З метою активізації залучення інвестицій було запропоновано створити агентство, яке б стало посередником між фінансовими організаціями, що готові надавати кредити, та місцевою владою, яка потребує фінансування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням стимулювання енергоефективних інвестицій присвячено праці багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. Зокрема, А.М. Соколовської, Л.Л. Тарангул, Д.М. Серебрянського, Дж. Стігліца, Н. Робінса, Х. Кансіно, А. Бредбука. Проте питання інституційної структури для посилення дії податкових інструментів не висвітлено достатньою мірою.

Постановка завдання. Завданням статті є висвітлення недоліків наявної інституційної структури стимулювання енергоефективних інвестицій та надання рекомендацій щодо її вдосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для комплексного вирішення проблеми формування стратегічних цільових орієнтирів необхідно забезпечити ефективну взаємодію державних та регіональних органів влади, а також забезпечити ефективну співпрацю між органами податкової служби, органами місцевої влади та інвесторами. На жаль, на сьогодні відсутня чітка координація дій, що призводить до неефективного використання коштів, зокрема державних. Таку координуючу функцію може виконувати Агентство регіонального розвитку (АРР). Європейська асоціація агентств регіонального розвитку пропонує таке визначення сутності цих інститутів: «Будь-яка організація, основною місією якої є узагальнення колективного інтересу до розвитку певної території. Агентство розвитку повинно мати чіткі зв'язки з місцевими чи регіональними органами влади, зокрема у питаннях управління, фінансування чи визначення завдань розвитку території» [1].

Як показує досвід Європейського Союзу, агентства регіонального розвитку можуть бути ефективним інструментом реалізації регіональної політики завдяки таким характеристикам.

По-перше, АРР, за своєю суттю, не залежать від політичних впливів та адміністративної ієрархії як це притаманно місцевим органам влади. Тож ці структури можуть застосовувати підприємницький підхід до розвитку території регіону, намагатися досягти максимального економічного ефекту у діяльності. Взаємна конкуренція, а також конкуренція з приватним

сектором сприяє підвищенню ефективності діяльності АРР, які можуть отримувати прибуток від діяльності на території регіону;

По-друге, АРР, на відміну від органів влади, можуть бути гнучкими у здійсненні конкретних заходів, позбавлені бюрократизму у прийнятті рішень;

По-третє, АРР можуть отримувати фінансування для здійснення діяльності з різних джерел, зокрема бути отримувачами міжнародної технічної допомоги, у першу чергу з ЄС, зокрема у сфері енергоефективного інвестування.

Оскільки органи місцевого самоврядування не мають достатньої кількості фінансових ресурсів для реалізації енергоефективних проєктів, важливим питанням є налагодження співпраці місцевих органів самоврядування з інвесторами, зокрема МФО. Саме Агентства регіонального розвитку може стати тим органом, який виступатиме своєрідним посередником між місцевою владою та інвесторами сприятиме покращенню роботи органів місцевого самоврядування, соціальному та економічному розвитку регіону, пошкваленню громадської активності у сфері енергоефективності, сприятиме доступу до додаткових людських, технічних та фінансових ресурсів для реалізації енергоефективних проєктів.

Як показує практика, сільські ради та невеликі підприємства не вмють і не мають змоги писати грантові заявки. Часто це пов'язано з тим, що у них немає спеціалістів з написання таких заявок, або немає достатньої суми субвенції. Пошуком інвесторів, донорів, фондів повинні займатися громадські організації і агентства регіонального розвитку. Вони більш гнучкі, мобільні, креативні. В ідеальному варіанті органи місцевого самоврядування мають співпрацювати з агентствами регіонального розвитку. У перших є необхідність реалізації енергоефективних проєктів, у других необхідні знання.

Основними завданнями Агентства мають стати допомога в створенні нових організацій (типу ОСББ), пошуку фінансування проєктів, участь у реалізації великих урядових і допоміжних проєктів, координація та організація допомоги на території діяльності Агентства, координація місцевих проєктів, які реалізуються у партнерській співпраці багатьох інституцій та організацій, організація міжнародної співпраці. З метою розвитку інституту регіональних агентств доцільно стимулювати їх роботу, у тому числі податковими інструментами, зокрема передбачити застосування до таких агентств ставки єдиного податку за нижньою межею.

У процесі реалізації політики податкового стимулювання енергоефективності відбувається взаємодія багатьох суб'єктів, кожен з яких має власні інтереси. При цьому економічні інтереси споживачів, що прагнуть до задоволення своїх потреб з найменшими витратами в умовах природної монополії постачальників енергоносіїв, не збігаються з інтересами останніх.

Це пов'язано з тим, що енергопостачальні підприємства не зацікавлені як у зниженні обсягів реалізації енергоносіїв, що веде до зменшення прибутку, так й у зниженні витрат на перетворення енергії, що вимагає, у свою чергу, додаткових коштів. Споживачі, що не беруть участь у розподілі отриманої економії енергоносіїв у вигляді вивільнених коштів (ЖКГ, бюджетні організації), не зацікавлені в ефективному використанні енергоресурсів. Отже, якщо процесом узгодження інтересів не управляти, то взаємодія суб'єктів з різноспрямованими інтересами може перетворитися в постійне протистояння, що стане перешкодою для переходу економіки України на енергоефективний шлях розвитку.

Найбільш дієвим механізмом стимулювання енергозбереження, який дозволяє вирішити вище позначене завдання, є економічний [2, с. 161]. Значимість економічного механізму визначається тим, що він впливає як на попит та пропозицію енергоресурсів, так і на технологічні зміни в економіці, які призводять до підвищення її енергоефективності. Перехід до енергозберігаючого типу розвитку можливий там, де економічний вплив стосується кожного. Значущим інструментом економічного механізму управління енергозбереженням є тарифна політика, яка є одним з найбільш діючих каталізаторів енергоефективності, про що свідчить досвід розвинених країн світу, особливо у період енергетичних криз. Продаж енергоносіїв по тарифах нижчих за економічно обґрунтовані витрати, пов'язані з їх виробництвом, передачею й постачанням, призводить до збитків енергопостачальних підприємств. Оскільки ціни коригуються різними формами адміністративного впливу й субсидіями та не відображають реальної вартості виробленої продукції, зацікавленість у енергоефективності істотно знижується.

З метою своєчасного та ефективного фінансування енергоефективних проєктів об'єктивно необхідно розвивати інститут енергосервісних компаній. Залучення ЕСКО до співпраці з органами державної влади є доцільним, оскільки це не тільки забезпечить потік інвестицій, а й спричинить розвиток нормативно-законодавчої бази перфоманс-контракту, яка на сьогодні розвинена слабо й не дозволяє даним компаніям гарантувати повне закріплення й повернення заощаджень від енергоефективного проєкту. Вперше ЕСКО була створена у Франції більше ста років тому. Ідея полягала в об'єднанні систем опалення кількох багатоквартирних житлових будинків. Технічне та управлінське об'єднання систем призвело до значного зниження загальної вартості опалювальних послуг. Наступний сплеск інтересу до ЕСКО припав на 70-ті роки двадцятого століття, коли питання енергозбереження стало найважливішим для Західної Європи через скорочення видобутку і продажу нафти арабськими країнами. А на початку XXI століття ЕСКО отримали бурхливий розвиток у Східній Європі, включаючи пострадянські країни.

За дорученням Уряду України Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України опрацювало з представниками міжнародних фінансових організацій в Україні та з українськими банками, представленими ПАТ «Укрексімбанк» і Державним ощадним банком України, досвід роботи щодо реалізації проектів з енергозбереження через механізм ЕСКО компаній. Енергосервісні компанії є безпосередніми учасниками екологічної політики, і їх метою є визначення рівня інвестицій та інвестування проектів енергозбереження на промислових підприємствах, а також у громадському секторі. Дані компанії надають послуги з впровадження устаткування «під ключ» за рахунок власних коштів, банківських позик та коштів інших залучених сторін на основі перфоманс-контракту. Будь-яка ЕСКО є комерційною установою. Надаючи клієнтам можливість економії енергії та грошей – вона бере за це плату у вигляді частини зекономлених грошей. Ключовою нюанс полягає в тому, що ЕСКО бере лише частину від зекономленого. Таким чином, обидві сторони опиняються у вигазі. До того ж виграє усе суспільство, завдяки загальному (в масштабах міста або країни) зменшенню енергоспоживання і покращення екологічної ситуації. Взаємна вигода стимулює взаємну зацікавленість, а значить і прогрес. Саме тому різні форми ЕСКО на практиці продемонстрували позитивну стратегію енергозбереження у багатьох країнах світу [3]. Актуальність цієї стратегії особливо зростає за часів подорожчання енергоносіїв, які іноді перетворюються в політичний інструмент впливу. Загальна схема роботи ЕСКО досить проста. Досягнувши домовленостей з власником будівлі або комплексу будівель, вони розробляють план заходів, необхідних для зменшення енергоспоживання. Це може стосуватися стратегії закупівлі і використання енергоносіїв, або зміни виду енергоносіїв, або певної перебудови систем опалення, або технологічних інновацій, таких як автоматичне вимкнення світла у порожньому приміщенні. Як правило, формується і пропонується комплекс заходів у різних сферах.

Звичайно, для розробки такого плану фахівцям ЕСКО необхідно всебічне дослідження технічної і фінансової сторони системи опалення, освітлення та водопостачання. І вже спираючись на ці дослідження, клієнту пропонують план з прогнозом потенційної економії коштів. В угоді фіксується, яку частину зекономлених коштів отримає ЕСКО і як швидко окупляться кошти, вкладені у технічні перетворення. Сума може бути фіксованою або у вигляді процентів, строки, як правило, коливаються в межах від 5 до 20 років. Також важливим є той факт, що енергосервісні компанії нерідко контролюють роботу оновленої системи, надаючи клієнту дані про економію енергії та коштів. Якщо економія виходить менше, ніж передбачалося проектом, можуть бути розроблені нові пропозиції.

Міжнародний банк з реконструкції та розвитку (МБРР) та Державний ощадний банк України з метою розвитку енергозберігаючих технологій готові брати участь в обговоренні питань з кредитування через механізм «ЕСКО компаній». ПАТ «Державний експортно-імпортерний банк України» повідомив, що готовий взяти участь у спільному з міжнародними фінансовими організаціями опрацюванні досвіду роботи проектів енергозбереження через механізм «ЕСКО компаній» [4]. Типова схема співпраці ЕСКО та ОСББ представлена на рисунку 1.

Рис. 1. Схема співпраці ЕСКО з ОСББ та комунальними підприємствами

Джерело: складено автором

Співпраця державних органів з ЕСКО має як переваги, так і недоліки, основні з них наведені у таблиці 1.

Таблиця 1
Переваги й недоліки залучення ЕСКО до впровадження енергозберігаючих заходів

Переваги	Недоліки
1. Відповідальність за те, що енергозберігаючий захід буде впроваджено 2. Можливість прискорення впровадження заходу для того, щоб можна було скоріше одержати віддачу; 3. Гарантія того, що захід буде профінансовано 4. Повний облік економії від впровадження енергозберігаючого заходу 5. ЕСКО несе технічні, фінансові й експлуатаційні витрати	1. Розподіл заощаджень з ЕСКО 2. Можливість примусу з укладання контракту на обслуговування енергозберігаючого устаткування 3. Імовірність збільшення витрат на впровадження заходу через необхідність у моніторингу й підвищеного ризику гарантування заощаджень.

Джерело: складено автором

Враховуючи те, що ЕСКО відшкодовує понесені витрати за рахунок отриманої економії у результаті впровадження енергозберігаючого проекту, існує необхідність у створенні додаткового фонду, який би акумулював фінансові кошти, вивільнені у результаті впровадження енергозберігаючих заходів й удосконалення тарифної політики. Таким фондом може стати револьверний фонд. Після того як ЕСКО відшкодує вкладені інвестиції в енергозберігаючий проект, кошти

револьверних фондів можуть бути реінвестовані в інші проекти, що дозволить безупинно фінансувати енергозберігаючі заходи.

Співпраця ОСББ та органів місцевого самоврядування з ЕСКО є досить ефективним та зручним варіантом, оскільки, по-перше, ЕСКО виконує реалізацію «проекту під ключ», по-друге, компенсує витрати за рахунок отриманої економії коштів від впровадження енергозберігаючого устаткування, по-третє, несе технічні, фінансові й експлуатаційні витрати. За рахунок економії енергоносіїв покриваються усі витрати ЕСКО на впровадження енергозберігаючого заходу і виплачується визначений розмір прибутку. Кошти, що зберігаються за рахунок скорочення витрат на оплату ПЕР, дозволяють ЕСКО окупити власні інвестиції і отримати прибуток. Після цього вся наступна економія надходить у резервний фонд ОСББ.

Таким чином, активна співпраця з ЕСКО дасть можливість активізувати процес ринкових перетворень, створити стимули щодо впровадження енергозберігаючих заходів, звільнити державні органи виконавчої влади від господарських проблем. Крім того, така співпраця дозволить створити додаткові джерела фінансування й зменшить навантаження на державний та регіональні бюджети.

Іншим важливим завданням є популяризація серед побутових та промислових споживачів переваг енергоефективного обладнання та технологій. Оскільки часто споживачі та інвестори не володіють повною інформацією про витрати та вигоди щодо споживання енергії, що не дозволяє їм приймати оптимальні рішення у контексті ефективного використання енергії, вважаємо за необхідне включити у структуру Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження інформаційний центр, який би ліквідував певний «інформаційний вакуум».

В Україні, на сучасному етапі розвитку, інформаційний механізм стимулювання енергоефективності практично відсутній. Крім проведення виставок, конференцій, навчальних програм енергоефективності у закладах освіти інші інструменти інформаційного забезпечення не застосовуються. Значна частина інформації про результативність освоєння потенціалу доступна тільки вузьким фахівцям, статистична інформація, наявна в Internet і спеціалізованих журналах з енергоспоживання, енергоефективності та енергозбереженню далеко не повна. Ліквідація інформаційних бар'єрів не менш важлива, ніж фінансових або технічних.

Метою створення інформаційного центру є надання фізичним особам, організаціям, органам державної влади, органам місцевого самоврядування актуальної інформації щодо вимог законодавства з енергозбереження, підвищення енергетичної ефективності, з питань енергоефективності технологій, машин, устаткування й матеріалів, щодо енергоспоживання в усіх сферах економіки, потенціалу зниження енергоємності. Для того щоб запропонована інформаційна система енергозбереження функціонувала, необхідно на законодавчому рівні закріпити за кожним органом державної влади зобов'язання регулярно надавати інформацію у інформаційний центр. Доступ до інформації забезпечується шляхом її розміщення на офіційному сайті оператора державної інформаційної системи, на офіційних сайтах органів державної, регіональної влади та органів місцевого самоврядування.

Висновки. Отже, проаналізувавши інституційну структуру, що посилює стимулюючий вплив податкових інструментів на енергоефективні інвестиції можемо дійти висновку про необхідність її вдосконалення. Зокрема, з метою координації співпраці між органами податкової служби, органами місцевої влади та інвесторами, зокрема МФО, вважаємо за необхідне створення Агентства регіонального розвитку, з покладанням на нього відповідних функцій. Іншим важливим завданням є розвиток співпраці комунальних підприємств з енергосервісними компаніями, які виконують енергоефективні проекти «під ключ», а отже підприємствам не потрібно інвестувати власні кошти. Аналіз інституційної структури показав, що на сьогодні відсутній єдиний інформаційний центр щодо переваг енергоефективності, а також можливостей щодо її підвищення. Створення такого центру дозволить подолати певний «інформаційний бар'єр» щодо переваг та можливостей інвестування в енергоефективність.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. The European Association of Development Agencies [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurada.org/>.
2. Овсієнко О.В. Державне регулювання енергозбереження як засіб оптимізації параметрів енергетичної безпеки / О.В. Овсієнко // Економічний простір. – 2008. – № 12/2. – С. 156-163.
3. Сайт Європейської Комісії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iet.jrc.ec.europa.eu/energyefficiency/workshop/workshop-energy-efficiency-policies-escos-and-financing>.
4. Сайт Укресімбанку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.eximb.com/ukr/about/press/news/>.